

Poučavanje o stradanjima u Drugom svjetskom ratu na terenskoj nastavi u Memorijalnom centru Lipa pamti

Dinko Benčić, prof.

Osnovna škola *Vladimir Gortan* Rijeka

Selo Lipa nalazi se Primorsko-goranskoj županiji u zaleđu Rijeke, odnosno na području tzv. Liburnijskog krasa. Mjesto u kojem prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine obitava 109 stanovnika upravno pripada Općini Matulji. Na prvi pogled Lipa je selo kao i svako drugo. Mirna svakodnevnica i tradicionalan način života, još uvijek vezan uz zemlju i stare običaje, na dobar način opisuju običan dan u Lipi. No Lipa je sve samo ne obično mjesto. Napuštene i razrušene kuće nijemi su spomenici nacističkog zločina koji se dogodio 30. travnja 1944. godine.

Liburnijski kras, gdje se Lipa nalazi, od 1920. godine i Rapalskih ugovora pripadao je Kraljevini Italiji. U vrijeme Drugog svjetskog rata to je bilo područje aktivnog djelovanja jedinica Narodnooslobodilačke vojske – partizana. Njihove aktivnosti nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine bile su vezane uz ometanje komunikacija njemačkih vojnih snaga na cestovnom i željezničkom pravcu Rijeka – Ljubljana, odnosno Rijeka – Trst koji prolazi tim područjem. To je njemačkim okupatorima, uz koje je nakon kapitulacije Italije pristao i velik broj talijanskih fašističkih jedinica, predstavljalo velik problem. Stoga se po zapovijedi generala Ludwiga Küblera, zapovjednika njemačkih vojnih jedinica na području Operativne zone Jadransko primorje, započelo s odmazdama nad civilnim stanovništvom sela u zaleđu Rijeke.

Stradanje Lipe 30. travnja 1944. godine može se smatrati posljedicom partizanskog minobacačkog napada na uporište talijanskih fašista u susjednom mjestu Rupa. U trenutku napada kroz Rupu je prolazila kolona njemačkih vozila putujući prema Rijeci. Jedna granata pogodila je kamion usmrivši nekoliko vojnika. Zapovjednik kolone brzo je zatražio pojačanja te je prema Rupi krenulo tristotinjak nacističkih vojnika. Nekoliko sati kasnije započela je odmazda, a njen je cilj bila Lipa.

U ranim popodnevnim satima istog dana nacisti i fašisti okružili su Lipu i započeli s ubijanjem svih mještana. Prvobitno su pretresali kuću po kuću pljačkajući imovinu i ubijajući stanovnike koji su se nalazili u svojim domovima. Budući da je to oduzimalo previše vremena, odlučili su skupiti preostale Lipljane, uglavnom starce, žene i djecu (muškarci su uglavnom bili u partizanima) u posljednjoj kući u selu – Kvartirkinoj kući. Lipljanima je rečeno da će biti deportirani u neki logor pa im dozvoljeno uzeti sa sobom nešto osobnih stvari. Nakon što su ispred kuće odložili svoje stvari, nacisti su započeli s pokoljem. Toga dana od vatre strojica, granata i u plamenu zapaljene Kvartirkine kuće svoje je živote izgubilo 269 stanovnika Lipe.

Priprema terenske nastave u Lipi

Terenska nastava učenika 8. razreda u Lipu planira se na početku svake nastavne godine godišnjim planom i programom rada školske ustanove i školskim kurikulumom, a realizira se u tjednu u kojem se obilježava Dan sjećanja na holokaust i sprečavanja zločina protiv čovječnosti.

Istovremeno, Godišnjim izvedbenim kurikulumom nastave Povijesti za 8. razred na početku godine planira se obrada gradiva iz cjeline Drugog svjetskog rata tako da učenici do planiranog termina posjeta Lipi obrade gradivo i usvoje ishode vezane uz stradanja civila tijekom rata i holokaust. Budući da učenici 8. razreda koriste udžbenik *Moja povijest 8* (izdavač Alka script), prethodno se s temom stradanja Lipe upoznaju kroz lekciju *Lipa pamti* koja se nalazi u tom udžbeniku.

O memorijalnoj baštini stradanja Lipe skrbi se Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja u Rijeci putem Memorijalnog centra *Lipa pamti*. Uloga Memorijalnog centra višestruka je. Čuvanje trajnog sjećanja na događaje iz Drugog svjetskog rata na području Liburnijskog krasa provodi se kroz brojne radionice za učenike s ciljem aktivnog podučavanja djece i mladih o važnosti mira, tolerancije i nenasilja kao i kroz druge aktivnosti i programe poput *Prepoznavanja odsustva* (komemoriranje stradanja Lipe kroz različite oblike suvremene umjetnosti), komemoracije *Lipa pamti* (u suradnji s udrugama antifašista i predstavnicima lokalnih i regionalnih vlasti) te izdavačku i istraživačku djelatnost. Uz to, lipajski je muzej fokalno mjesto žive zajednice u kojem se obilježavaju i promoviraju razni oblici narodnih običaja i tradicijske kulture.

Od otvaranja Memorijalnog centra *Lipa pamti* 2015. godine njegovi kustosi izuzetno su susretljivi i otvoreni suradnji sa školskim ustanovama te je termin posjeta vrlo jednostavno dogovoriti bilo kroz osobni posjet, kontakt e-poštom ili telefonskim putem. Osim svojih programa muzej je otvoren za sve sugestije, tj. učiteljima Povijesti daju dokumentacijsku (kroz zbirku povijesnih izvora prilagođenih radu s učenicima) i muzeološku potporu (kroz stručno vodstvo u Memorijalnom centru i na memorijalnim mjestima u Lipi) pri samostalnom osmišljavanju terenske nastave, a sukladno interesima njihovih učenika.

Planirani ishodi, aktivnosti i vrednovanje terenske nastave

Terenska nastava u Lipi organizira se s ciljem usvajanja odgojno obrazovnih ishoda nastavnog predmeta Povijesti za 8. razred osnovne škole propisanih Predmetnim kurikulumom Povijesti iz domena Društvo (POV OŠ A.8.1. Učenik analizira međusobne

odnose i dinamiku u pojedinim društvima tijekom 20. stoljeća) i Politika (POV OŠ D.8.2. Učenik analizira utjecaj ratova i revolucija na preobrazbu državnog uređenja u 20. i 21. stoljeću.). Iz tih ishoda proizlaze i specifični ishodi učenja koji se ostvaruju terenskom nastavom u Lipi. Kroz aktivnosti terenske nastave učenici 8. razreda trebali bi moći:

- opisati uzroke, tijek i posljedice zločina u Lipi
- sagledati stradanje Lipljana u kontekstu stradanja civila tijekom Drugog svjetskog rata
- ocijeniti rat i ratne zločine kao negativne oblike ljudskog djelovanja.

Također, tijekom provedbe terenske nastave moguće je ostvariti ishode iz međupredmetnih tema.

Terenska nastava u Lipi organizirana je kroz niz aktivnosti koje za cilj imaju ostvarivanje planiranih ishoda. Trajanje terenske nastave je šest sunčanih sati.

Odmah po dolasku u Memorijalni centar *Lipa pamti* i kraćeg pozdrava kustosa učenicima se prikazuje slovenski kratkometražni dokumentarni film *Dan kad je Lipa umrla* iz 1970-ih godina. Kroz taj film učenici dobivaju kratak povijesni uvod u temu, a ujedno se upoznaju sa stradanjem Lipe kroz kazivanja preživjelih stanovnika Lipe, svjedoka masakra.

Nakon projekcije filma kustosi muzeja upoznaju učenike sa stalnim postavom muzejske zbirke u prizemlju i podrumu Memorijalnog centra *Lipa pamti* kroz koju se upoznaju s povijesnom, etnografskom i prirodnom baštinom Lipe i prostora Liburnijskog krasa.

Završni dio razgledavanja lipajskog muzeja obuhvaća razgled memorijalnog postava smještenog na prvom katu. U tzv. ratnoj sobi kustosi upoznaju učenike s kontekstom ratnih zbivanja na području Lipe i šire okolice, a potom slijedi posjet spomen-sobi u kojoj učenici saznaju o zapovijedi generala Ludwiga Küblera, tzv. deset zapovijedi, temeljem koje je proveden zločin u Lipi. O tome da svaka žrtva masakra u Lipi ima ime i prezime učenici mogu saznati iz umjetničke instalacije sastavljene od niza crnih kućica koje na sebi s jedne strane imaju istaknut kućni broj te prezime i nadimak obitelji. Na suprotnoj strani nalaze se imena žrtava koje su stanovale u tim kućama s godinom njihova rođenja. Na drvenim nosačima na sredini sobe nalazi se rekonstrukcije rodoslovlja lipajskih obitelji. Kroz svoje predavanje kustosi skreću pažnju učenicima na malobrojne fotografije samog događaja koje prikazuju zločin u Lipi iz objektivna njemačkog vojnika, a ostale su sačuvane zahvaljujući obitelji Maraž iz obližnje Ilirske Bistrice u Sloveniji u čijem je fotografskom studiju vojnik dao razviti film.

Zaključno, učenici u pratnji kustosa nakon kraće šetnje Lipom posjećuju tzv. Kvartirkinu kuću, tj. ostatke kuće u kojoj je većina mještana bila pogubljena i u kojoj se danas nalazi spomen-kosturnica.

Nakon obilaska i kraćeg odmora za učenike je osmišljena tematska radionica učenja povijesti kroz uživljanje. Kroz rad u grupama od po 5 do 6 članova učenici moraju osmisliti svjedočanstvo osoba koje su bile uključene u tragične događaje iz travnja 1944. godine. Učenici izrađuju eseje u dužini od najmanje 450 riječi u kojima u prvom licu jednine trebaju ispričati priču pojedinca koji je 30. travnja 1944. godine bio preživjeli

stanovnik Lipe, Lipljanin – svjedok i promatrač zločina, odnosno nacistički vojnik – počinitelj. Esej treba biti oblikovan kao zapis u dnevniku osobe koja iznosi temu. Zaključni dio eseja učenici moraju oblikovati kao poruku autora čitatelju dnevnika koji živi u današnjici. U toj poruci trebaju navesti zbog čega je autor pisao o toj temi, tj. zbog čega smatra važnim ostaviti svjedočanstvo o događaju kojem je svjedočio.

Teme koje učenici obrađuju su:

1. grupa: Toga dana majka nas je spasila (svjedočanstvo djeteta koje je preživjelo zločin)
2. grupa: Te nedjelje vatra je progutala ljude (svjedočanstvo stanovnika Lipe – promatrača koji se 30. travnja 1944. nalazio izvan mjesta)
3. grupa: Zapovijed izvršena! (svjedočanstvo nacističkog vojnika).

Učenicima je kao pomoć u izradi dostupna zbirka povijesnih izvora koju su pripremili kustosi Memorijalnog centra Lipa panti, a omogućuju učenicima kvalitetno sastavljanje njihovih uradaka. Učenici se za pomoć pri izradi mogu obratiti svom predmetnom učitelju Povijesti i kustosima, a mogu i samostalno istraživati muzejski postav.

Uz povijesne izvore svaka grupa učenika dobiva od učitelja detaljne upute za izradu eseja s analitičkom rubrikom za vrednovanje. Predviđeno trajanje radionice je 240 minuta ili 4 sunčana sata, od kojih dva i pol sata otpada na izradu učeničkih uradaka, a 30 minuta na prezentaciju radova čime se terenska nastava privodi kraju.

Vrednovanje terenske nastave obuhvaća formativno i sumativno vrednovanje. Formativno vrednovanje provodi se kroz vrednovanje kao učenje gdje učenici na posebno pripremljenom listiću provode samovrednovanje koje za cilj ima refleksiju o vlastitom sudjelovanju u radu grupe.

Svaki učenik treba odgovoriti na sljedeća kratka pitanja:

- Kako sam doprinio radu svoje grupe?
- Koliko sam često iznosio i razmjenjivao mišljenja prilikom izrade eseja?
- Kako ocjenjujem zanimljivost radionice i terenske nastave?
- Kojom bih ocjenom ocijenio svoj doprinos uspjehu svoje grupe?

Sumativno vrednovanje proceduralnog znanja provodi učitelj nakon što mu učenici predaju eseje na uvid temeljem sljedećih kriterija vrednovanja:

Sastavnice	2 boda	1 bod	0 bodova
Opsežnost	/	Esej sadrži 50 riječi ili više.	Esej sadrži manje od 450 riječi.
Forma	Esej je u potpunosti oblikovan kao dnevnički zapis. Sadržaji su izneseni u prvom licu jednine.	Esej je djelomično oblikovan kao dnevnički zapis. Sadržaji su djelomično izneseni u prvom licu jednine.	Esej uglavnom nije oblikovan kao dnevnički zapis. Sadržaj nije iznesen u prvom licu jednine.
Pravopis	Esej sadrži do pet pravopisnih i gramatičkih pogreški.	Esej sadrži više od pet, ali manje od deset pravopisnih i gramatičkih pogreški.	Esej sadrži više od deset pravopisnih i gramatičkih pogreški.
Poveznice sa stvarnim povijesnim događajima iz Lipe	U eseju se spominju četiri ili više događaja vezana uz stvarne povijesne događaje iz Lipe.	U eseju se spominju dva ili tri događaja vezana uz stvarne povijesne događaje iz Lipe.	U eseju se spominju jedan ili nijedan događaj vezan uz stvarne povijesne događaje iz Lipe.
Pravilno povezivanje povijesnih činjenica	Povijesne činjenice uglavnom su upotrijebljene u pravilnom kontekstu prostora i vremena.	Povijesne činjenice djelomično su upotrijebljene u pravilnom kontekstu prostora i vremena.	Povijesne činjenice uglavnom su upotrijebljene u pogrešnom kontekstu prostora i vremena.
Povezivanje prošlosti sa sadašnjošću – poruka budućem čitatelju	U zaključnom dijelu povijesno je ispravno obrazložena važnost odabrane teme za današnji svijet.	U zaključnom dijelu važnost odabrane teme za današnji svijet djelomično je povijesno ispravno obrazložena.	U zaključnom dijelu važnost odabrane teme za današnji svijet nije povijesno ispravno obrazložena.

Brojčane se ocjene formiraju pomoću sljedeće bodovne ljestvice:

- 0 – 4 – esej nije zadovoljio – nedovoljan (1)
- 5 – esej je zadovoljio – dovoljan (2)
- 6,7 – esej je dobar – dobar (3)
- 8,9 – esej je vrlo dobar – vrlo dobar (4)
- 10,11 – esej je odličan – odličan (5).

Ocjena svakog člana grupe proizlazi iz ocjene samog eseja i samovrednovanja. Pritom treba uzeti u obzir da nije u potpunosti moguće svakog učenika objektivno ocijeniti. Zbog toga se učenike može vrednovati višom ocjenom od one koju objektivno zaslužuju. Ona u ovom slučaju služi kao sredstvo poticanja učenika, a osobito onih koji pri ostalim oblicima sumativnog vrednovanja ne ostvaruju osobit uspjeh.

Umjesto zaključka: Objektivne teškoće u organizaciji terenske nastave

Iako je terenska nastava kao oblik odgojno-obrazovnog rada jedna od najučinkovitijih metoda poučavanja u nastavi Povijesti jer obuhvaća iskustveno učenje na izvornim lokacijama, kroz istraživanje, druženje i međusobnu komunikaciju, njezino organiziranje stvara učiteljima Povijesti brojne objektivne teškoće od kojih pojedine treba posebno istaknuti.

Svaka terenska nastava iziskuje određeno financijsko sudjelovanje roditelja koji moraju financirati troškove ulaznica i prijevoza učenika. Cijena ulaznice za učenike u Memorijalnom centru *Lipa Pamti* iznosi 0,66 € po učeniku. Stručno vodstvo kustosa posebno se ne naplaćuje. Veći problem predstavlja najam autobusa za prijevoz učenika čije cijene mogu drastično varirati, ovisno o udaljenosti školske ustanove od muzeja te broju učenika i pratitelja na terenskoj nastavi. Iz toga razloga organizacija jednodnevne terenske nastave u Lipi predstavlja ozbiljan problem za škole koje nisu iz Primorsko-goranske županije.

Prevladavajući stav u školskim zbornicama jest da provođenje terenske nastave predstavlja gubitak redovnih sati nastave koje nije moguće nadoknaditi. Pritom se zanemaruje da terenska nastava iz Povijesti može uključivati i korelaciju s drugim nastavnim predmetima. Primjer terenske nastave u Lipi omogućuje uključivanje učitelja Hrvatskog jezika (izrada i vrednovanje eseja), stranih jezika (izrada eseja na stranom jeziku) i Informatike (osmišljavanje digitalnih materijala).

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Benčić, D. (2023). Poučavanje o stradanjima u Drugom svjetskom ratu na terenskoj nastavi u Memorijalnom centru Lipa pamti. *Poučavanje povijesti*, II(1), 86–90.